

YENİ EDEBİYAT TEORİLERİNİN UYGULAMASI NEDEN BAŞARILI DEĞİL?

Prof.Dr. Rıza FİLİZOK

Çağdaş edebiyat teorilerinin önemli bir kısmı az çok Türkçe'ye çevrilmiş olmasına rağmen edebiyat araştırmamızda hâla bu yeni teorilerin verimli sonuçlarını göremiyoruz.

Yapılan bu tercümelere baktığımızda, bunların daha çok edebiyatın özel yöntemleri ile ilgili olduğu görülmektedir. Özel yöntemlere öncelik verilmesinin sebebi ise pratiktir. Bu yöntemleri dilimize kazandıranların amacı, Batılıların edebiyat araştırmalarında kullandığı yöntem ve teknikleri ülkemize taşımak ve bunların kullanılmasını sağlamaktır. Bu çabalara rağmen edebiyat araştırmamızda yeni yöntemlerin başarılı uygulamaları oldukça sınırlı kalmaktadır.

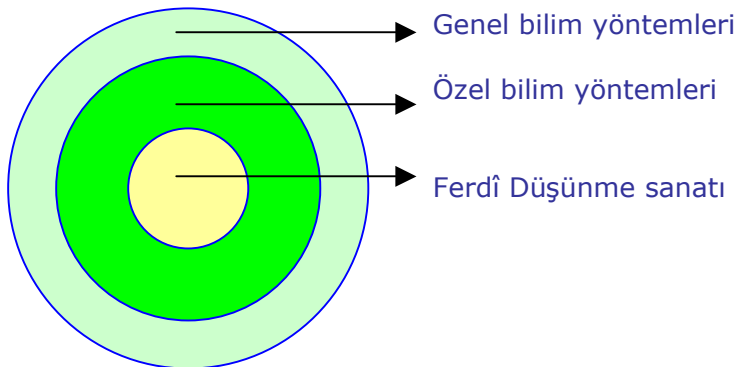
Acaba bunun sebebi nedir?

Bizce bunun temel sebeplerinden birisi, bilimsel araştırmalarda sadece özel yöntem bilgilerine yönelmemiz, bunların genel bilim yöntemleriyle ilişkisini görmezlikten gelmemiz ve düşünme sanatına doğuştan sahip olduğumuz vehmine kapılmamızdır. Çağdaş yöntemleri ülkemize taşımak istiyorsak bizce, şu üç bilimsel tutumu birlikte benimsemek gerekmektedir:

- 1) Önce genel bilim yöntemlerini tanımak ve onun meselelerine sırt çevirmemek.
- 2) Sonra özel bilim yöntemlerini bütünlüğü içinde kavramak.
- 3) Hepsinden önemlisi, düşünme sanatını bilmek, tenkidî ve bağımsız düşünceyi geliştirmek.

Başarılı olmak için bütün bilim dünyasının takip ettiği yol budur.

Bu basamakları şöyle bir tablo ile gösterebiliriz:

1) GENEL BİLİM YÖNTEMLERİ: Edebiyat alanındaki çağdaş gelişmelerin içinde yer alabilmemiz için ilk önce bilimin niteliğini, mahiyetini tekrar keşfetmemiz gerekmektedir: Türk eğitimi, nedenleri ne olursa olsun, uzun süreden beri bilimsel düşünceyi yeterince tanıma fırsatı bulamamış bilim adamları yetiştirir olmuştur. Sorulması gereken esas soru şudur: Bilim adamlarımız, öğretim süreçlerinin hangi döneminde bilimin mahiyetini öğrenmektedir? Bir bilim adamı profesör oluncaya kadar eğitiminin hangi aşamasında bir bütün halinde bilimin mahiyetini, yöntemlerini, ilkelerini tanıma fırsatını bulmaktadır? Ortadadır ki böyle bir eğitimimiz yoktur, varsa da belli bilim dallarının çok sınırlı tespitleri içinde yer almakta, ancak bunlar bilim hayatımızı besleyememektedir. Ülkemizde bilhassa sosyal bilimlerde, bilim, onun ilkelerinden hareket edilerek değil, bilimsel örneklerden yola çıkılarak yapılır olmuştur. Eğitimi yurt dışında tamamlayan uzmanlarımızın durumu da aynıdır. Genç bilim adamları, bilim yaparken genellikle yerli yahut yabancı bir uzmanı kendisine örnek almakta, bilimi bu örneğe göre yapmaktadır. Bu tutum, bilim adamının kendi başına yürümesinden elbette iyidir, ama bilimsel araştırma bu değildir. Bundan dolayı ilk yapılacak iş, bilimin mahiyetini tekrar keşfetmemizdir. Unutmamak gerekir ki bilimde kestirme yol yoktur, bilimi bir bütün olarak tanımadan onun alt dallarını tanıyamayız.

2) ÖZEL BİLİM YÖNTEMLERİ: İkinci olarak yapılacak iş, bilimlerin özel yöntemlerinin bilgisine ulaşmaktır. Aslında yurdumuz bilim adamları bu konuya oldukça önem vermekte, yeni bilimsel yöntemleri tanımak ve tanıtmak için büyük gayret göstermektedir. Meselenin can alıcı noktası da işte buradadır: Bilim adamlarımız, Batı dünyasında keşfettikleri sağlam ve köklü bir geleneğin ürünü olan çağdaş bir teoriyi, bu narin çiçeği, çaresiz olarak biraz hoyratça dalından koparmakta, valizine koyarak ülkemize getirmektedir. Dalından koparılmış, bütünlüğünden ayrılmış, solmuş, kurumuş bu çiçek artık ülkemizde meyveye dönüşmemektedir. Ondan yararlanmak isteyenleri de bir hayli hayal kırıklığına uğratmaktadır. Söylemek istediğimiz şudur: Bilimin genel yöntemleri üzerinde bilgi sahibi olmadan, bilimin özel yöntemlerini yurdumuza taşıma gayretleri yeterince başarılı olamamaktadır. Çünkü bu iki şey çok sıkı bir biçimde birbirine bağlıdır. Hollanda bahçelerinden bir laleyi kopararak ülkemize getirmek nasıl yeni bir lale türünü yurdumuza taşımak manasına gelmiyorsa, çok zaman özel bir teknik demek olan yeni bir teoriyi de bağlantıları dışında taşımaya gayret etmek o teoriden yararlanılabileceği manasına gelmemektedir. Laleyi koparmayıp soğanıyla birlikte alsanız dahi, yetiştirme bilgisine sahip değilseniz, onu yaşatma ve üretme şansınız olmayacaktır.

Edebiyat araştırmalarımızın gelişmesi için Batıdan getirilen özel yöntem ve teknikler oldukça yararlıdır. Ancak bunların başarıyla aktarılabilmesi ve uygulanabilmesi için dayandıkları bilim geleneği içinde kavranmaları son derece önemlidir. Bu ise sanıldığından çok daha zor ve ince bir iştir. Ancak bunu başarmak zorundayız. Uzay aracı yapmak istiyorsak uzay aracı yapmayı bilmemiz yeterli değildir, o aracın yapımında kullanacağımız dayanıklı malzemenin yapımını da bilmemiz zorunludur.

3) FERDİ DÜŞÜNME SANATI: Üçüncü olarak gerek genel bilim yöntemleri, gerek özel bilim yöntemleri nihayet birer araçtır. İnceleme

yahut arařtırmayı yapan kiřinin konusu karřısında mutlaka dūřünen bir insan ve dūřünmeyi bilen bir insan olarak bulunması gerekir. Bir arařtırmanın bilimsel olabilmesi için, bilimsel bir yöntem kullanmak yeterli deęildir, arařtırmayı yapanın tenkidî ve baęımsız dūřüncesinin geliřmiř olması, dūřünme sanatını bilmesi, bilmekle kalmayıp bunları uygulayabilmesi, yöntem bilmesi kadar önemlidir.

Bu dūřüncelerimi edebiyat alanından alınmış basit bir örnekle açıklığa kavuşturmak istiyorum:

İnceleyeceğimiz metin şu olsun:

Borçlu adam, evini satın almak isteyen müşteriye:

- *Söylediğim fiyata evi almak istiyor musun? diye sordu.*

Alıcı:

- *Evet ! dedi.*

Bunun üzerine ev sahibi, alıcıya :

- *Ben de **sattım** gitti, dedi.*

Sonra müşteriyle birlikte notere gitti, satış muamelelerini bitirdi.

Evinin parasını aldı. Ertesi gün borçlu olduğu arkadaşını buldu.

Arkadaşı merakla sordu:

- *Parayı getirdin mi?*

- *Evet, evi **sattım** ve parayı getirdim.*

Meselâ, bu metinde **sattım** kelimesi, iki defa geçmektedir. Dilbilimsel analiz yapan birisi muhtemelen bu iki kelimeyi kök ve yapı yönünden aynı bulacak, anlam yönünden de onların eşanlımlı olduklarını söyleyecektir. Ayrıca "frekans" ve "occurence" hesaplamalarında onları eşit gördüğü gibi, anlam değerlendirmelerinde de bu iki kelime arasında kayda değer bir fark göremeyecektir. Ayrıca, bu iki kelimenin de **haber kipi**nde olduğu sonucuna varacaktır.

Fakat, mantık bilen, bilimin mahiyeti hakkında sağlam fikirleri olan Cevdet Paşa, bakınız bu iki kelime hakkında nasıl bir sonuca varıyor:

"Sıyag-ı akidden olan "aldım", "sattım" fiilleri dahi inşâ olup egerçi bunların medlûlü olan nisbetlerden başka hâricde dahi nisbetler var ise de bu nisbet-i hâriciyyeler ol sîgalar ile icâd olunur, yoksa onların medlûleri olan nisbetlerin mutâbık olup olmayacağı nisbet-i hâriciyye değillerdir. Amma "Dün filân malı sattım" denildikte, dün vâki olan akd-ı bey'i hikâye demek olarak haber olur." ¹

Yani Ahmet Cevdet Paşa, bu açıklamasıyla birinci **sattım** sözünün **inşa** kipinde ikinci **sattım** sözünün **haber** kipinde olduğunu söylüyor. Bunu biraz açıklamak yararlı olacaktır:

Eski belâgatimiz, bilindiği gibi cümleleri **haber cümlesi** ve **inşa cümlesi** diye ikiye ayırırdı. Bir cümle, dış dünyada karşılığı olan yahut karşılığı olması mümkün olanı ifade ediyorsa **haber**dir, eğer dış dünyada böyle bir karşılığı yoksa ve sadece dilek ve isteklerimizi ifade ediyorsa **inşa**dır.

Bu tanımlara göre, birinci **sattım** kelimesi anlam bilimi açısından **inşâ**dır, yani **istek kipi**indedir, ikinci **sattım** kelimesi ise **haber kipi**indedir. Metne göre, borçlu adam, alıcıya, önce evi almayı isteyip

¹ Ahmet Cevdet Paşa, Belâgat-i Osmaniye,1299, s.28.

istemediğini sormuş, almak istediğini öğrenince sattım diyerek, kendisinin de satma "istek"inde olduğunu bildirmiştir. Bundan dolayı birinci "sattım" kelimesi, **anlam bilim açısından** "istek" kipindedir. Halbuki ikinci "sattım" bir gün önce olan bir işin hikâye edilmiştir, dolayısıyla hem dil bilimi hem anlam bilimi açısından **haber kipi**dedir ve normal bir **haberdur**.

Söylemek istediğimiz şey şudur: Çağdaş dilbilimsel metin analizi tekniklerini kullanan bir araştırmacı, bilimin genel yöntemlerinden ve düşünme sanatından uzaksa, yukarıdaki örnekte geçen "sattım" kelimesini haber kipinde görme ihtimali çok yüksektir. Buna karşılık, çağdaş dilbilimsel metin analizi tekniklerini bilmeyen Ahmet Cevdet Paşa, anlam bilimsel yönden doğru bir analiz yapmakta ve söz konusu bağlamda birinci "sattım" kelimesinin "istek kipi"nde olduğunu, ikincisinin ise "haber kipi"nde olduğunu doğru olarak saptayabilmektedir.

Şimdi konuya gelelim: Sabrı taşan bir okuyucum haklı olarak şöyle diyebilir: "Allah aşkına hocam, bu kelime haber kipinde olsa ne olacak, inşa kipinde olsa ne olacak?"

İşte bütün mesele burada. Eğer biz, meselâ Grimas'ın metin çözümleme yöntemini alacak, onun anlam bilimsel karelerini kullanacaksak, metin parkurunu tespit edeceğiz, dilbilimsel analiz yaparken bu **kipleri** doğru olarak tespit etmemiz gerekmektedir. Kuracağımız bina onun üzerinde yükselecektir. Anlambilimsel kareleri istediğimiz kadar bilelim, bu kareler metni anlamamıza yardımcı olmayacaktır. Batılı bilim adamları, bu karelerin otomatik kullanımına şiddetle karşı çıkmaktadır. Grimas yöntemi içinde yer alan " yapmak", " yapmayı istemek", " yapabilmek", " yapmak zorunda olmak" gibi mantıkî tespitlerin doğru yapılabilmesi, araştırmacıdan geniş bir bilgi birikimi ve doğru düşünme teknikleri istemektedir. Yeni edebî teoriler, biz araştırmacıları sağlam bir bilim anlayışı, sağlam bir düşünme alışkanlığı ve sonsuz bir dikkat ile ilgi istemektedir. Önümüzdeki iş, gerçekten güçtür, yöntemleri sadece tanımak, özlediğimiz meyveleri toplamamıza yetmemektedir. Eğer edebiyat araştırmalarında çağdaş dünya ile aynı paralelde yürümek iddiamız varsa bu güçlüklerden yılmamalıyız.

Gülü sevenler, dikenine katlanacaktır.

Bu arada ilâve olarak şunu da söylemeliyim: Bilim ve yöntem konusunda Batı dünyasından öğreneceğimiz çok şeyler var. Ancak unutmamak gerekir ki atalarımızdan bize miras kalan bilim, Batı dünyasından alacaklarımız kadar önemlidir. Eski bilimlerimizi ihmal bize çok pahalıya mal oldu. Onu tekrar keşfetmeye mecburuz. Bazı gerici güçler ona sahip çıkıyor diye bilim geleneğimizi, onu anlamayan gericilerin elinde bırakamayız. Batı bilimini gereğince anlamamız da kendi bilimlerimizi keşfetmekle mümkündür. Bizim dünya algımızın kodları kendi dilimizdedir, kendi bilimimizdedir, Batıdan taşıdıklarımızı kendi dünya algımıza içine taşımak, kendi dilimizde ifade etmek tek çıkar yoldur. Bunu yaptığımızda ise hiç kimsenin şüphesi olmasın, bilim dünyası ve insanlık, ülkemizden yükselen güneşlerle aydınlanacaktır.